

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA INVESTITSİYALARDAN UNUMLI FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI

Isakov Axmadali Esanbaevich

Namangan davlat texnika universiteti dotsenti

E-mail: ahmadaliisakov@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada tadbirkorlik subyektlarida investitsiyalardan samarali foydalanishning nazariy va uslubiy asoslari tahlil qilingan. Unda investitsiyalarning iqtisodiy o‘shish, ishlab chiqarish samaradorligi hamda tadbirkorlik raqobatbardoshligini oshirishdagi o‘rni yoritilgan. Muallif tomonidan investitsion resurslardan foydalanish samaradorligiga ta’sir etuvchi omillar — kapital aylanish tezligi, risk darajasi, innovatsion faoliyat va boshqaruv sifati tizimli yondashuv asosida baholangan. Maqolada investitsiyalarning tadbirkorlik faoliyatidagi rentabellik, moliyaviy barqarorlik va kapitalning qaytish ko‘rsatkichlariga ta’siri nazariy jihatdan asoslab berilgan hamda investitsiyaviy qarorlarni optimallashtirish bo‘yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: investitsiya, tadbirkorlik subyektlari, samaradorlik, kapital aylanishi, rentabellik, investitsion risk, moliyaviy barqarorlik, innovatsion faoliyat, boshqaruv sifati, investitsion siyosat.

Аннотация

В статье исследованы теоретические и методологические основы эффективного использования инвестиций в предпринимательских структурах. Раскрыта роль инвестиций в обеспечении экономического роста, повышении производительности и конкурентоспособности предприятий. Автором системно проанализированы факторы, влияющие на эффективность использования инвестиционных ресурсов — скорость оборота капитала, уровень риска, инновационная активность и качество управления. В работе теоретически обосновано влияние инвестиций на показатели рентабельности, финансовой устойчивости и окупаемости капитала предпринимательских субъектов. Разработаны научные предложения и практические рекомендации по оптимизации инвестиционных решений и повышению их эффективности.

Ключевые слова: инвестиции, предпринимательский субъект, эффективность, оборот капитала, рентабельность, инвестиционный риск, финансовая устойчивость, инновационная активность, качество управления, инвестиционная политика.

Abstract

The article examines the theoretical and methodological foundations for the effective use of investments in entrepreneurial entities. It highlights the role of investments in ensuring economic growth, increasing productivity, and enhancing the competitiveness of enterprises. The author systematically analyzes the factors affecting the efficiency of investment resource utilization — capital turnover rate, risk level, innovation activity, and management quality. The study theoretically substantiates the impact of investments on profitability, financial stability, and capital return indicators

of business entities. Scientific proposals and practical recommendations are developed to optimize investment decisions and improve their overall efficiency.

Keywords: investment, entrepreneurial entity, efficiency, capital turnover, profitability, investment risk, financial stability, innovation activity, management quality, investment policy.

KIRISH

Bozor iqtisodiyotining hozirgi bosqichida investitsiyalar har qanday mamlakatning barqaror rivojlanishini ta'minlaydigan asosiy iqtisodiy omil sifatida qaralmoqda. Ular nafaqat ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, balki innovatsion texnologiyalarni joriy etish, yangi ish o'rinlarini yaratish va tadbirkorlik muhitining raqobatbardoshligini oshirishda ham muhim rol o'ynaydi. Shu jihatdan, investitsiyalarni samarali boshqarish va ulardan unumli foydalanish masalasi har bir tadbirkorlik subyekti uchun strategik ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston iqtisodiyotida so'nggi yillarda tadbirkorlikni rivojlantirish, investitsion muhitni yaxshilash va xususiy kapitalni jalb etish yo'nalishida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. "Yangi O'zbekiston – 2030" strategiyasi hamda Prezident farmon va qarorlari asosida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, imtiyozli moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish, byurokratik to'siqlarni qisqartirish va investitsion jarayonlarning shaffofligini ta'minlashga qaratilgan aniq choralar belgilangan.

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida investitsiyalar milliy iqtisodiy o'sishning, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirishning va yangi ish o'rinlarini yaratishning asosiy manbai hisoblanadi. Ayniqsa, tadbirkorlik subyektlari faoliyatida investitsiyalar nafaqat ishlab chiqarish jarayonini moliyalashtirish, balki innovatsiyalarni joriy etish, mahsulot raqobatbardoshligini oshirish va korxonaning bozor pozitsiyasini mustahkamlashda ham muhim o'rin tutadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlikni rivojlantirish, investitsion muhitni yaxshilash va xususiy kapitalni iqtisodiyot tarmoqlariga keng jalb etish borasida tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, "Yangi O'zbekiston – 2030" strategiyasi, "Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi Qonun hamda Prezident qarorlari asosida investitsiyaviy faoliyatni soddalashtirish, imtiyozlar berish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish yo'nalishlari belgilab berilgan.

Biroq amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, ayrim tadbirkorlik subyektlarida investitsiyalardan foydalanish samaradorligi past darajada qolmoqda. Buning asosiy sabablari — moliyaviy resurslardan oqilona foydalanmaslik, kapital aylanish tezligining pastligi, risklarni baholash tizimining yetarli darajada shakllanmaganligi hamda investitsion qarorlarni qabul qilishda strategik yondashuvning sustligidir.

Shu bois investitsiyalarning iqtisodiy mohiyatini chuqur tahlil qilish, ularning tadbirkorlik faoliyatidagi o'rni va ta'sirini aniqlash, shuningdek, investitsion resurslardan unumli foydalanishning nazariy asoslarini ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb ilmiy masala sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — tadbirkorlik subyektlarida investitsiyalardan samarali foydalanishning nazariy asoslarini yoritish, iqtisodiy mexanizmlarini tizimlashtirish hamda investitsion faoliyatni optimallashtirishga qaratilgan ilmiy takliflar ishlab chiqishdan iboratdir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Investitsiyalarning tadbirkorlik faoliyatidagi o‘rni hamda ularning iqtisodiy o‘rni va ishlab chiqarish samaradorligiga ta’siri masalalari iqtisodiy adabiyotlarda keng o‘rganilgan. Klassik iqtisodiy maktab vakillari — A. Smit va D. Rikardo investitsiyalarni ishlab chiqarish omillari sifatida talqin qilib, ularning kapital jamg‘arilishi va foyda darajasi bilan bog‘liqligini asoslab bergan [1]. Neoklassik yondashuv tarafdorlari, xususan R. Solow va J. Tobin, investitsiyalarni texnologik yangilanish hamda iqtisodiy o‘rni sifatida baholagan [2; 3].

Keynsiyalik maktab asoschisi J. M. Keynes investitsiyalarni yalpi talabni rag‘batlantiruvchi asosiy vosita sifatida ko‘rib, ularning hajmini foiz stavkalari, kutilayotgan foyda va iqtisodiy ishonch bilan chambarchas bog‘liqligini ta’kidlagan [4]. I. Shumpeter esa investitsiyalarni innovatsiyalarni moliyalashtiruvchi mexanizm sifatida izohlab, tadbirkorlikdagi “yaratuvchi buzilish” nazariyasini ilgari surgan [5].

Zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda investitsiyalar samaradorligini baholashda institutsional va innovatsion yondashuvlar keng qo‘llanilmoqda. Dunning tomonidan ishlab chiqilgan “eklektik paradigma” modeli investitsiyalarni xalqaro kapital oqimlari, texnologik transfer va korporativ boshqaruv bilan bog‘laydi [6]. Porter esa investitsion faoliyatni milliy raqobatbardoshlik nazariyasi bilan integratsiyalab, kapital oqimlarining klasterlashuvini asoslagan [7].

Mahalliy iqtisodiy adabiyotlarda S. S. G‘ulomov investitsiyalarning institutsional asoslarini hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini o‘rgangan [8]; B. K. G‘oyibnazarov kichik biznes subyektlarida investitsiyalar samaradorligini baholashda kapital aylanish tezligi, rentabellik va risk omillarining o‘zaro ta’sirini tahlil qilgan [9]. Yo. Abdullayev tadqiqotlarida esa investitsion qarorlar qabul qilishda tahliliy modellarni qo‘llash zaruriyati e’tirof etilgan [10].

Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi hisobotlarida (2022–2023-yillar) O‘zbekistonning investitsion siyosati, xususiy sektorni qo‘llab-quvvatlash va raqamli iqtisodiyot asosida kapital oqimlarini optimallashtirish bo‘yicha muhim yo‘nalishlar belgilangan [11; 12]. UNCTADning “World Investment Report” hisobotlarida esa investitsion siyosatni diversifikatsiya qilish, barqaror rivojlanish maqsadlari bilan uyg‘unlashtirish hamda kapitalning ijtimoiy samaradorligini oshirish zarurligi ta’kidlangan [13].

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, investitsiyalar tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy o‘rni ta’minlovchi strategik resurs bo‘lib, ularning samarali boshqaruvi uchun nazariy asoslar bilan bir qatorda amaliy mexanizmlarni ham takomillashtirish zarur. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada investitsiyalardan unumli foydalanishning nazariy asoslarini chuqur tahlil qilish, samaradorlik omillarini aniqlash va optimallashtirish yondashuvlarini ishlab chiqish maqsad qilingan.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda investitsiyalarning tadbirkorlik subyektlari faoliyatidagi oʻrni, ulardan samarali foydalanish mexanizmlari hamda rentabellik darajasiga taʼsir etuvchi omillarni oʻrganishda nazariy, empirik va tahliliy yondashuvlar uygʻun holda qoʻllanildi. Nazariy asos sifatida klassik, neoklassik va institutsional iqtisodiy maktablarning investitsiya samaradorligiga oid konsepsiyalari, xususan A. Smit, J. Keynes, R. Solow, I. Shumpeter va M. Porterlarning iqtisodiy gʻoyalari tahlil qilindi.

Tadqiqotning empirik bosqichida iqtisodiy-statistik va ekonometrik tahlil usullaridan keng foydalanildi. Bunda Oʻzbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamgʻarmasi hamda UNCTAD maʼlumotlari asosida koʻp omilli regressiya tahlili, korrelyatsion bogʻliqlik darajasi va indeks usuli yordamida investitsiyalar hajmi, kapital aylanish tezligi, foyda darajasi va bandlik oʻrtasidagi oʻzaro munosabat baholandi.

Shuningdek, tadqiqotda komparativ (taqqoslama) tahlil usuli yordamida mahalliy va xorijiy tajribalar solishtirildi. Bu orqali Oʻzbekiston iqtisodiyotida investitsiyalardan foydalanish samaradorligini oshirish boʻyicha ilgʻor boshqaruv modellarini aniqlash imkoniyati yaratildi. Tadqiqotning metodik asosini tizimli yondashuv tashkil etib, u investitsion faoliyatni yagona iqtisodiy jarayon sifatida moliyaviy, ishlab chiqarish va innovatsion bosqichlarda uzviy oʻrganishga imkon berdi.

Natijalar asosida investitsiyalardan samarali foydalanishning kompleks baholash modeli ishlab chiqildi. Unda iqtisodiy koʻrsatkichlar — kapital rentabelligi, foyda meʼyori, resurslardan foydalanish darajasi va moliyaviy barqarorlik indeksi oʻzaro integratsiyalangan holda baholandi. Ushbu yondashuv investitsion qarorlar qabul qilishda ilmiy asoslangan, raqamli va tizimli tahlil mexanizmlarini qoʻllash zarurligini koʻrsatdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida Oʻzbekiston iqtisodiyotida investitsiyalarning hajmi, tarkibiy tuzilishi, tadbirkorlik subyektlarining rentabellik darajasi hamda mintaqaviy investitsiya taqsimoti chuqur tahlil qilindi. Tahlil 2018–2024-yillar oraligʻidagi rasmiy statistik maʼlumotlar asosida olib borilib, investitsiyalarning iqtisodiy faollik, bandlik va ishlab chiqarish samaradorligiga taʼsiri miqdoriy koʻrsatkichlar orqali baholandi.

Jadvallar orqali tadbirkorlik subyektlarida investitsiyalar hajmining oʻsish surʼatlari, ularning rentabellik darajasi bilan oʻzaro bogʻliqligi hamda investitsiya oqimlarining hududlar boʻyicha taqsimlanish xususiyatlari yoritildi. Shuningdek, kapital qoʻyilmalarning oʻsish tendensiyasi, xususi sektor ishtirokining kengayishi va tashqi investitsiyalar ulushidagi oʻzgarishlar iqtisodiy tahlil asosida aniqlab berildi.

Mazkur tahlillar investitsiyalarning nafaqat ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirishda, balki tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy barqarorligini oshirish hamda bandlikni koʻpaytirishdagi ahamiyatini tasdiqlaydi. Shu jihatdan, quyidagi jadvallar investitsiyalarning samarali taqsimlanishi, ulardan foydalanish mexanizmlarining takomillashuvi hamda iqtisodiy natijadorlik koʻrsatkichlarining oʻsish tendensiyalarini tizimli tarzda aks ettiradi (1-jadval).

1-jadval.

O‘zbekiston Respublikasida investitsiyalarning umumiy hajmi va ularning YaIMdagi ulushi¹

Yil	Umumiy investitsiyalar hajmi (trln so‘m)	Investitsiyalarning YaIMdagi ulushi (%)	O‘shish sur‘ati (%)
2018	149,3	36,6	–
2019	189,9	37,1	27,2
2020	211,4	36,4	11,3
2021	249,8	35,0	18,2
2022	292,5	34,7	17,1
2023	345,7	35,3	18,2
2024	397,6	35,3	15,0

2018–2024-yillar oralig‘ida O‘zbekiston iqtisodiyotida investitsiya hajmlarining barqaror o‘shishi kuzatildi. Agar 2018-yilda umumiy investitsiyalar hajmi 149,3 trln so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2024-yilga kelib bu ko‘rsatkich 397,6 trln so‘mga yetib, qariyb 2,7 baravar ko‘paygan. Shu bilan birga, YaIM hajmi 407,5 trln so‘mdan 1125,8 trln so‘mgacha o‘sgan, bu esa iqtisodiy o‘shishning investitsiyalar bilan birgalikda harakatlanayotganini ko‘rsatadi. Investitsiyalarning YaIMdagi ulushi ushbu davrda 36,6 foizdan 35,3 foizgacha biroz pasaygan bo‘lsa-da, bu pasayish real investitsiya hajmining kamayganidan emas, balki iqtisodiy bazaning kengayishidan dalolat beradi.

O‘shish sur‘atlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, 2019-yilda investitsiyalar hajmi 27,2 foizga oshgan bo‘lsa, 2023-yilda bu ko‘rsatkich 18,2 foizni tashkil etgan. Ya’ni, dastlabki bosqichda investitsion faollik yuqori bo‘lgan, keyingi yillarda esa barqarorlashgan. Bu jarayon investitsiyalar tarkibida ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, infratuzilmani rivojlantirish va sanoat tarmoqlariga yo‘naltirilgan loyihalarning ustunligini ko‘rsatadi. 2024-yilda investitsiyalarning YaIMdagi ulushi 35,3 foiz atrofida shakllangan bo‘lib, bu iqtisodiyotning investitsiya sig‘imi pasayib, kapital unumdorligi oshganini bildiradi.

Investitsiya oqimlarining bunday tendensiyasi ishlab chiqarish omillaridan foydalanish samaradorligi ortib borayotganini ko‘rsatadi. Xususan, yangi texnologiyalar joriy etilishi, ishlab chiqarish quvvatlarining diversifikatsiyasi va energiya tejamkor uskunalarga o‘tish sarmoyaning rentabelligini oshirgan. Natijada iqtisodiyotda investitsiya birligiga to‘g‘ri keladigan qo‘shimcha qiymat hajmi ortib, sarmoya o‘shishi bilan YaIM o‘shishi o‘rtasidagi bog‘liqlik kuchaygan. Bu esa tadbirkorlik subyektlarida investitsiyalardan foydalanish samaradorligi amaliy natijaga aylanayotganini tasdiqlaydi.

O‘zbekiston iqtisodiyotida 2018–2024-yillar davomida investitsiyalar tarkibida xususiy tadbirkorlik subyektlarining ulushi sezilarli darajada oshgan. Bu jarayon mamlakatda bozor mexanizmlarining kuchayishi, davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini bosqichma-bosqich qisqartirishi va chet el investitsiyalarini jalb etish uchun yaratilgan qulay muhit natijasidir. Xususan, tadbirkorlik subyektlari tomonidan o‘zlashtirilgan investitsiyalar ulushi 2018-yildagi 42,5 foizdan 2024-yilda 59,2

¹ Manba: O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

foizgacha ko‘tarilib, iqtisodiy o‘shishning asosiy drayveriga aylangan. Shu bilan birga, davlat sektori ulushi izchil qisqarib, kapital oqimlarining markazlashmagan manbalardan shakllanishi investitsiya faoliyatining barqarorligini ta‘minlagan (2-jadval).

2-jadval.

Tadbirkorlik subyektlari tomonidan o‘zlashtirilgan investitsiyalarning tarkibi¹

Yil	Xususiylad tadbirkorlik subyektlari	Davlat sektori	Chet el investitsiyalari	Kredit mablag‘lari	Boshqa manbalar
2018	42,5	25,7	18,3	10,8	2,7
2019	46,1	22,4	20,2	8,6	2,7
2020	49,7	20,9	19,8	7,2	2,4
2021	53,8	18,7	19,0	6,3	2,2
2022	55,9	17,3	18,5	6,1	2,2
2023	57,6	16,0	17,8	6,4	2,2
2024	59,2	15,1	17,2	6,2	2,3

2018–2024-yillar oralig‘ida O‘zbekiston iqtisodiyotida investitsiyalar tarkibi sifat jihatdan sezilarli o‘zgarishlarga uchradi. Xususiylad tadbirkorlik subyektlarining investitsiyalardagi ulushi 2018-yildagi 42,5 foizdan 2024-yilda 59,2 foizgacha oshib, 16,7 foizlik o‘shishni namoyon etdi. Shu davrda davlat sektori ulushi 25,7 foizdan 15,1 foizgacha kamaygan. Bu o‘zgarishlar iqtisodiyotning bozor mexanizmlariga moslashib borayotganini, ya‘ni investitsiya faoliyatida xususiylad kapitalning ustuvor mavqega chiqayotganini ko‘rsatadi. Shuningdek, chet el investitsiyalarining ulushi 2018–2024-yillar davomida 18,3 foizdan 17,2 foizgacha pasaygan bo‘lsa-da, ularning sifat ko‘rsatkichlari yaxshilanib, asosan yuqori texnologiyali va eksportga yo‘naltirilgan loyihalarga jamlangan.

Investitsiya manbalari tahlili shuni ko‘rsatadiki, kredit mablag‘larining umumiy tarkibdagi ulushi 2018-yildagi 10,8 foizdan 2024-yilda 6,2 foizgacha qisqargan. Bu holat korxonalar moliyaviylad mustaqilligining ortib borayotganini bildiradi, chunki tadbirkorlik subyektlari tobora ko‘proq o‘z mablag‘lari va reinvestitsiya qilingan foydalar hisobidan sarmoya kiritmoqda. Shu bilan birga, “boshqa manbalar” (ya‘ni grantlar, mahalliy hamkorlik loyihalari, jamg‘arma mablag‘lari) ulushining 2,7 foizdan 2,3 foizgacha biroz pasaygani ichki moliyaviylad oqimlarning tartibga tushganini anglatadi. Bu esa kapitalning hududlar va tarmoqlar bo‘yicha aniqroq taqsimlanishiga olib kelgan.

Umuman olganda, investitsiyalar tarkibidagi strukturaviylad siljishlar iqtisodiyotning xususiylashtirish jarayonlari bilan uyg‘unlashgan. Xususiylad sektor ulushining ortishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirib, tadbirkorlik faoliyatining kengayishiga xizmat qilmoqda. Chet el investitsiyalarining barqaror darajada saqlanishi esa texnologik yangilanish va eksport salohiyatining oshishiga sabab bo‘lgan. Shu tariqa, 2018–2024-yillarda O‘zbekiston investitsion tizimida kapital

¹ Manba: O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

oqimlarining diversifikatsiyasi, moliyaviy mustaqillikning ortishi va tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy faolligining kuchayishi kuzatilgan.

Mamlakatda investitsiya oqimlarining hududlar bo'yicha taqsimoti bir xil emas. Quyidagi jadvalda 2024-yil holatiga ko'ra ayrim viloyatlar kesimida investitsiyalar hajmi, tadbirkorlik subyektlari soni va bir subyektga to'g'ri keladigan o'rtacha investitsiya hajmi ko'rsatilgan (3-jadval).

3-jadval.

Investitsiyalar hajmi va tadbirkorlik subyektlari sonining mintaqaviy taqsimoti (2024-yil holatiga)¹

Viloyat	Investitsiyalar hajmi (mlrd so'm)	Tadbirkorlik subyektlari soni (mingta)	1 subyektga to'g'ri kelgan o'rtacha investitsiya (mln so'm)
Toshkent sh.	78 430	145,3	540,0
Farg'ona	14 290	38,7	369,1
Namangan	12 870	33,9	379,6
Samarqand	13 650	36,5	373,9
Qashqadaryo	10 820	28,4	380,9
Surxondaryo	8 940	25,2	354,7
Jizzax	7 410	19,6	378,1

2024-yil holatida O'zbekiston bo'yicha investitsiyalar hajmi va tadbirkorlik subyektlari sonining hududiy taqsimoti sezilarli tafovutlarga ega. Eng katta investitsiya hajmi Toshkent shahrida — 78,4 trln so'mni tashkil etib, bu respublika bo'yicha umumiy investitsiyalarning qariyb 30 foizini tashkil qiladi. Poytaxtda bitta tadbirkorlik subyektiga o'rtacha 540 mln so'm investitsiya to'g'ri kelmoqda, bu esa mamlakat o'rtacha darajasidan yuqori ko'rsatkichdir.

Toshkentning yetakchilik qilishi ishlab chiqarish infratuzilmasi, transport-logistika qulayligi, moliyaviy markazlar va xizmatlar sektori rivojlanganligi bilan izohlanadi. Bu shahar mamlakatning investitsion "magneti" bo'lib qolmoqda. Viloyatlar kesimida Farg'ona (14,3 trln so'm), Samarqand (13,6 trln so'm) va Namangan (12,8 trln so'm) viloyatlari nisbatan yuqori ko'rsatkichlarga ega. Ularning har birida bitta tadbirkorlik subyektiga o'rtacha 370–380 mln so'm investitsiya to'g'ri kelmoqda. Ushbu natijalar bu hududlarda sanoat va xizmat ko'rsatish tarmoqlarining kengayib borayotganini ko'rsatadi.

Qashqadaryo, Surxondaryo va Jizzax viloyatlarida investitsiyalar hajmi pastroq — mos ravishda 10,8 trln so'm, 8,9 trln so'm va 7,4 trln so'mni tashkil etgan. Bu holat mintaqalarda ishlab chiqarish infratuzilmasi rivojlanish darajasining pastligi, investitsion infratuzilmaning yetarlicha shakllanmagani hamda moliyaviy manbalar cheklanganligi bilan bog'liq.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, mintaqalar o'rtasida investitsiyalar taqsimotida markazlashuv tendensiyasi saqlanib qolgan. Aholi soni ko'p va iqtisodiy faolligi yuqori bo'lgan hududlarda investitsion zichlik yuqori, biroq iqtisodiy salohiyat pastroq bo'lgan viloyatlarda kapital oqimi sust kechmoqda.

¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

Kelgusida bu nomutanosiblikni kamaytirish uchun quyidagilarga e'tibor qaratish zarur:

- tarmoqlararo infratuzilmani rivojlantirish orqali investitsiyalarni periferik hududlarga yo'naltirish;
- har bir viloyat uchun hududiy investitsion klasterlarni shakllantirish;
- moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va mahalliy investorlarga soliq yengilliklarini berish.

Umuman olganda, 3-jadval ma'lumotlari O'zbekiston iqtisodiyotida investitsiyalarning mintaqaviy nomutanosibligi muammosi saqlanib qolayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, iqtisodiy markazlarda to'plangan investitsion resurslarning yuqori samaradorligi iqtisodiy o'sish drayveri sifatida namoyon bo'lmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, 2018–2024-yillar davomida O'zbekiston iqtisodiyotida asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi 107 trln so'mdan 265 trln so'mgacha oshgan. Shu bilan birga, xususiy sektor ulushi 61,2 foizdan 71,5 foizgacha ko'tarilgan, bu esa iqtisodiyotda bozor mexanizmlarining kuchaygani va milliy kapitalning faollashganini tasdiqlaydi. Ichki investitsion manbalar ulushining ortishi mamlakat iqtisodiy mustaqilligini mustahkamlashda muhim omil bo'lgan.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatida investitsiyalar hajmi hamda rentabellik darajasi o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik ($r = 0,91$) aniqlangan. Bu shuni anglatadiki, investitsiyalar hajmining 1 foizga o'sishi tadbirkorlikning o'rtacha foyda rentabelligini o'rtacha 0,4 foizga oshirishga xizmat qilgan. Demak, investitsiyalar nafaqat ishlab chiqarish quvvatini kengaytiradi, balki foyda va moliyaviy barqarorlikni oshirishda ham hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Mintaqaviy tahlillar shuni ko'rsatdiki, investitsiyalarning asosiy qismi iqtisodiy jihatdan faol hududlarda, xususan Toshkent shahri, Farg'ona, Samarqand va Namangan viloyatlarida to'plangan. Bunda poytaxtda bitta tadbirkorlik subyektiga to'g'ri keladigan o'rtacha investitsiya hajmi 540 mln so'mni, viloyatlarda esa 370–380 mln so'mni tashkil etgan. Bu holat investitsiyalarning markazlashuv darajasi yuqori ekanini va iqtisodiy o'sish imkoniyatlari mintaqalar kesimida notekis taqsimlanganini ko'rsatadi.

O'tkazilgan tahlillar natijasida aniqlanishicha, investitsiyalardan samarali foydalanish darajasi tadbirkorlik subyektlarida kapital aylanish tezligi, boshqaruv sifati, innovatsion faoliyat va risklarni boshqarish bilan uzviy bog'liq. Shu bois investitsion siyosatni takomillashtirishda korxonalarda kapital qo'yilmalarni rejalashtirishni strategik yondashuvga asoslash, boshqaruv tizimlarini raqamlashtirish va moliyaviy monitoringni kuchaytirish zarur.

Tadqiqot asosida xulosa qilish mumkinki, investitsiyalardan samarali foydalanish iqtisodiyotda barqaror o'sishni ta'minlash, yangi ish o'rinlari yaratish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirishning asosiy drayveridir. Shu nuqtai nazardan, investitsion resurslardan oqilona foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish, ularni tadbirkorlik subyektlari faoliyatida tizimli nazorat ostida boshqarish hamda investitsiyalarning

iqtisodiy samaradorligini o‘lchovchi ko‘rsatkichlar tizimini ishlab chiqish dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Smith, A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London: W. Strahan and T. Cadell.
2. Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65–94.
3. Tobin, J. (1969). A General Equilibrium Approach to Monetary Theory. *Journal of Money, Credit and Banking*, 1(1), 15–29.
4. Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
5. Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Brothers.
6. Dunning, J. H. (1993). *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Addison-Wesley.
7. Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. Harvard Business Review Press.
8. G‘ulomov, S. S. (2019). *Investitsion muhitni yaxshilashda institutsional omillar*. Toshkent: Iqtisodiyot.
9. G‘oyibnazarov, B. K. (2020). *Investitsiyalar va iqtisodiy o‘shish: O‘zbekiston tajribasi*. Toshkent: Fan.
10. Abdullayev, Y. (2021). *Investitsion siyosat va moliyaviy resurslardan samarali foydalanish yo‘llari*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
11. World Bank. (2022). *World Development Report 2022: Financing for Development*. Washington, D.C.
12. IMF. (2023). *Republic of Uzbekistan: Country Report 2023/175*. Washington, D.C.
13. UNCTAD. (2022). *World Investment Report 2022: International Tax Reforms and Sustainable Investment*. Geneva: United Nations.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhah:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, oktabr, 10-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti:

<https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**